

*Дручек О. В.*, кандидат юридичних наук,  
доцент, доцент кафедри правових  
дисциплін Київського факультету  
Національної академії Національної  
гвардії України

## **БІЛІНГВІЗМ ТА ІНШІ ЛІНГВІСТИЧНІ ДЕВІАЦІЇ ЯК ЯВИЩА МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Прийняття нещодавно нового Закону України «Про освіту» [1], зокрема, ті його положення, які торкаються мовної освіти, обумовлює актуалізацію уваги до феномену білінгвізму. Як зазначається у літературі [2], *білінгвізм* (двомовність) – поширене мовне явище, яке виникає за умов наявності тісних соціально-економічних зв'язків і співіснування різних етнічних груп у багатонаціональних країнах. В Україні, що є багатонаціональною країною, існує українсько-російська, українсько-угорська, українсько-польська, українсько-румунська тощо двомовність. Найбільшого поширення набув саме українсько-російський білінгвізм: за оцінками соціологів, співвідношення осіб, для яких українська мова є мовою побутового спілкування до тих, хто користується російською, складає 55 % на 45 % (при тому, що частка етнічних росіян в Україні наразі не перевищує 12 %) [3].

Погоджуючись із тим, що основною причиною двомовності України в історичному аспекті була монокультурна асиміляція як спадщина колишніх імперського та тоталітарних режимів [4], водночас наголошуємо, що завдання забезпечення національної безпеки і сталого розвитку нації вимагає рішучої зміни вектора мовної політики, зокрема, у питаннях білінгвізму. У науковому контексті зазначена проблема вимагає дослідження поняття «білінгвізм» («двомовність») та вивчення пов'язаних із ним лінгвістичних девіацій, зокрема, напівмовності, диглосії, суржику.

У науці існують різні тлумачення білінгвізму, з-поміж яких є усталені. Загальноприйняте визначення білінгвізму належить американському лінгвісту У. Вайнрайху: білінгвізм (від лат. *bi* («два») і *lingua* («мова»)) – це практика альтернативного використання двох мов [5, с. 21]. Це визначення, вочевидь, є основою для тлумачень білінгвізму як «активного володіння двома мовними системами», «більш

або менш вільного володіння двома мовами: рідною і нерідною», «виконання суспільних функцій двома контактними мовами», «здатність окремого індивідуума, або цілого народу, чи його частини спілкуватися (досягати взаємного розуміння) двома мовами» [2]. Відповідно, білінгвом може бути названо людину, яка володіє (на певному рівні) двома мовами.

Розширенню розуміння феномену білінгвізму сприяють його класифікації, які існують: за якісними та кількісними ознаками; ступенем поширення; рівнем розмежування мовних систем; характером комунікативного включення; ціннісною орієнтацією тощо [6].

Наразі явище білінгвізму стає предметом вивчення не лише лінгвістами, а й філософами, юристами, психологами та соціолінгвістами. Маловивченим аспектом феномену двомовності, на нашу думку, є її психологічний аспект. Існує точка зору, що індивідуальний білінгвізм – це позитивна інтелектуальна якість, володіння обома мовами на однаковому рівні, уміння особи використовувати їх у різних мовних ситуаціях без змішування. Проте ми підтримуємо думку таких авторитетних лінгвістів, як Б. Гавранек, А. Мартіне, С. Хауген, що повне і автономне (без змішування мов) володіння двома мовами перевищує психічні можливості звичайної людини. Мовна свідомість людини, яка користується двома мовами, характеризується, зокрема, на думку Ренцо Тітоне, як метамовна [7]. Йдеться про уміння білінгва порівнювати різномовні явища, функціонально диференціювати їх, розвиваючи мегакогнітивну здатність поперемінного, одночасного чи поперемінно-одночасного існування у двох мовних світах. Проте, у значній кількості мовців унаслідок цього формується напівмовність, тобто, за визначенням Б. Ажнюка, двомовність із неповним рівнем мовної компетенції в обох мовах [7, с. 89].

Поширення українсько-російського білінгвізму і факт поєднання української і російські мови за схемами «низька-висока», «престижна-непрестижна» обумовило появу феноменів диглосії та суржикю як елементів комунікації і мовної поведінки громадян.

За М. Віденовим, диглосія – це відносно стабільна мовна ситуація, за якої на додаток до первинних діалектів однієї мови,

існує ще один, відмінний від зазначеного, високо кодифікований обов'язковий варіант мови, який використовується зазвичай в офіційній сфері, а не в суспільстві для повсякденного побуту [8, с. 196]. Стосовно зазначеного явища, то, на нашу думку, наразі можливо констатувати існування т.зв. «офісної диглосії», що полягає у широкому розповсюдженні практики застосування симбіозу російської мови і корпоративного сленгу в офісних установах.

Іншою лінгвістичною девіацією, пов'язаною з білінгвізмом, є використання під час лінгвістичного контакту суржикі – елементів двох або кількох мов, об'єднаних штучно, без дотримання норм літературної мови.

З урахуванням нинішньої мовної ситуації в Україні ми наполягаємо на оцінці зазначеного лінгвістичного феномену як небезпечного явища, що сигналізує про маргінальний стан мовної свідомості особи, появу комплексу меншовартості, проблеми з етнічною самоідентифікацією.

Отже, білінгвізм є настільки багатоаспектним феноменом, що його об'єктивна оцінка потребує подальшого дослідження. У контексті мовної ситуації, що має місце в Україні, перспективними напрямками подальших наукових досліджень вважаємо політичні аспекти формування двомовності та практику розв'язання мовних конфліктів у тих країнах, де вони мають місце.

### ***Список використаних джерел***

1. Про освіту : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 38–39. – Ст. 380.
2. Загнітко А., Кудрейко І. Сучасні теорії білінгвізму: типологія підходів і закономірності вияву [Електронний ресурс] / А. Загнітко, І. Кудрейко // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=8123>. – Назва з екрана.
3. Двомовність загрожує безпеці держави, – медіаексперти [Електронний ресурс] // Служба інформації НСЖУ. – Режим доступу: <http://nsju.org/article/5535>. – Назва з екрана.
4. Майданюк В. Білінгвізм vs патріотизм [Електронний ресурс] / В. Майданюк // Джерело. – Режим доступу:

<http://insignisad.blogspot.com/2011/03/blog-post.html>. – Назва з екрана.

5. Вайнрайх У. Языковые контакты / У. Вайнрайх. – Київ : Вища школа, 1979. – 264 с.

6. Бурда Т. М. Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму (мовне середовище м. Києва): автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01 / Т. М. Бурда ; НАН України, Ін-т укр. мови. – Київ, 2002. – 22 с.

7. Titone 1991: Titone R. Language contact and code-switching in the bilingual personality // Languages in Contact and Contrast. Essays in Contact linguistics. – Berlin, New York, 1991. – P. 446–464.

8. Ажнюк Б. Мовна єдність нації : діаспора й Україна / Ажнюк Б. – Київ : Рідна мова, 1999. – 421 с.

9. Видено М. Диглосията (с оглед на българската езикова ситуация) / М. Виденов. – София : Акад. изд. «Проф. Марин Дринов», 2005. – 249 с.

*Залізник Г. М.,* кандидат економічних наук, завідувач відділу соціологічного моніторингу розвитку міста Комунальної науково-дослідної установи «Науково-дослідний інститут соціально-економічного розвитку міста»

## **МОВА ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ**

Сучасна мовна ситуація столиці України склалася внаслідок трьохсотп'ятдесятирічного тиску з боку російської мови, коли Україна знаходилася під пануванням Російської імперії в її різних виявах. Наслідком цього стало поширення явища масового білінгвізму (не плутати з індивідуальним білінгвізмом) на теренах більшої частини України [1, с. 8]. Поширення російської мови в статусі мови міжнаціонального спілкування, що було стрижнем асиміляційної мовної практики за часів СРСР призводило до наростання національно-російської двомовності в усіх великих містах країни (крім, хіба що, західної) у тому числі в її столиці – Києві. Така ситуація була не